

ALİ FUAT BAŞGİL'İN MEKTUBUYLA BİR DÖNEME BAKIŞ

Şule İYİGÖNÜL ATASAĞUN

Bağımsız Araştırmacı

suleiyigonul@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-9891-525>

ÖZ

Bu makale, Ali Fuat Başgil'in 27 Haziran 1929'da dostu Hamdi Ragıp Atademir'e yazdığı mektubu merkeze alarak, Başgil'in Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Türkiye'ye dair eleştirilerini paylaşmaktadır. Mektup, iki aydın arasındaki kişisel bir yazışma olmasının ötesinde, ülkedeki radikal dönüşümlerin, özellikle de Harf Devrimi'nin, aydınlar üzerindeki etkilerini ve bu değişimlere yönelik farklı bakış açılarını ortaya koymaktadır.

Başgil, mektubunda Harf Devrimi'ne oldukça keskin eleştiriler getirmektedir. Kendisinin yeni harfleri okuma yazmada sorun yaşamadığını belirtse de, devrimin siyasi dayatmalarla yapıldığını ve ülkenin fikir hayatını, yayıncılık sektörünü felç ettiğini savunmaktadır. Ona göre bu değişim, kültürel birikimi yok eden bir darbe niteliğindedir ve Türk edebiyatının geleceğine dair ciddi endişeler taşımaktadır.

Mektup aynı zamanda, Başgil'in kültürel mirasa verdiği önemi ve Batı modernleşmesinden sadece "cevherin" alınması gerektiği yönündeki düşüncesini göstermektedir. Başgil, bu mektupta ülkesinin geleceğine dair derin kaygılarını ve kişisel duruşunu samimi bir dille ifade etmektedir. Özellikle Türkçe'nin geleceği ve kültürel kimliğin korunması meselesine dair dile getirdiği endişeler, günümüzde de önemini koruyan tartışmalara zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ali Fuat Başgil, Hamdi Ragıp Atademir, Harf İnkılabı, Mektup, Grenoble

A LOOK AT A PERIOD THROUGH ALI FUAT BAŞGİL'S LETTER

Abstract

This article focuses on a letter written by Ali Fuat Başgil to his friend Hamdi Ragıp Atademir on June 27, 1929, and shares Başgil's criticisms of Turkey in the early years of the Republic. Beyond being a personal exchange between two intellectuals, the letter reveals the impact of the country's radical transformations, particularly the Alphabet Revolution, on them and their differing perspectives on these changes.

In his letter, Başgil offers sharp criticism of the Alphabet Revolution. While stating that he had no problems reading or writing the new alphabet, he argues that the revolution was carried out under political impositions and paralyzed the country's intellectual life and publishing sector. In his view, this change constitutes a coup that destroys cultural heritage and raises serious concerns about the future of Turkish literature.

The letter also demonstrates the importance Başgil places on cultural heritage and his belief that only the "essence" of Western modernization should be taken. In this letter, Başgil candidly expresses his deep concerns for his country's future and his personal stance. His concerns, particularly regarding the future of the Turkish language and the preservation of cultural identity, pave the way for discussions that remain relevant today.

Anahtar Kelimeler: Ali Fuat Başgil, Hamdi Ragıp Atademir, Alphabet Revolution, Letter, Grenoble.

GİRİŞ

Mektup, hatıra ve günlük gibi edebî türler, bireyin iç dünyasını en dolaysız şekilde yansıtan birinci elden kaynaklardır. Kurgu amacıyla değil, hayatın akışı içinde kaleme alındıkları için güvenilir belgeler olarak kabul edilirler ve bu nedenle psikolojik ve sosyolojik araştırmalarda sıkça başvurulan metinler arasında yer alırlar. Özellikle bireye kendisini doğrudan ifade etme imkânı tanımları, yazarın iç konuşmalarını açığa çıkarmaları bakımından ayrı bir önem taşır.

Mektuplar, her ne kadar bir başkasına hitaben yazılsa da yazarın iç konuşmasının bir uzantısıdır. Bu nedenle birey, toplumun veya bir topluluğun baskısı olmadan, en içten haliyle kendini ifade eder. Dil ve üslup özellikleri, hatta cümle kusurları bile yazarın kişiliğine dair ipuçları verir.

İşte bu nedenle, edebî türler arasında mektup, dönemin ruhunu ve bireyin entelektüel tavrını anlamak için vazgeçilmez bir kaynaktır. Cumhuriyet'in ilk yılları da böylesi birincil belgelerin önemini artıran, köklü dönüşümlerin ve modernleşme çabalarının hız kazandığı bir dönemdir. Bu süreç yalnızca toplumsal yapıyı değil, aydınların düşünce dünyasını da derinden etkilemiş, yeni tartışmalara kapı aralamıştır. Bu bağlamda, hukukçu ve düşünür Ali Fuat Başgil'in 27 Haziran 1929'da yakın dostu Hamdi Ragıp Atademir'e yazdığı mektup, dikkatle incelenmesi gereken bir belge niteliği taşır. İlk bakışta dostane bir yazışma gibi görünen bu metin, Harf Devrimi başta olmak üzere dönemin toplumsal ve kültürel meselelerine dair eleştirel gözlemler barındırmasıyla dikkat çekmektedir. Mektup, modernleşme sancıları içinde dilin, eğitimin ve değişen değerlerin anlamını sorgulayan, aynı zamanda kendisini milliyetçi, muhafazakâr ve hürriyetçi olarak konumlandıran bir aydının entelektüel tavrını ortaya koymaktadır.

Yöntem olarak, bu çalışmada nitel bir yaklaşım benimsenmiş; Başgil'in söz konusu mektubu içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sırasında metindeki dil ve üslup özellikleri, temalar, kavramsal göndermeler ve tarihsel bağlam dikkate alınmıştır. Böylece mektup yalnızca bireysel bir ifade biçimi olarak değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in erken dönem modernleşme tartışmalarına ışık tutan bir entelektüel tanıklık olarak değerlendirilmiştir.

MEKTUBUN TARAFLARI: ALİ FUAT BAŞGİL VE HAMDİ RAGİP ATADEMİR

Ali Fuat Başgil: Hayatı ve Kariyeri (1893-1967)

Ali Fuat Başgil, Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğmuş, ilk tahsilini burada, orta tahsilinin ilk yıllarını İstanbul'da tamamlamıştır. 1914'te Birinci Dünya Savaşı sırasında tahsilini yarıda bırakıp Kafkas Cephesi'nde dört yıl yedek subay olarak görev yapması, hayatında önemli bir dönemeçtir. Bu deneyim, ona genç yaşta sorumluluk ve disiplin kazandırmış, aynı zamanda imparatorluğun çözümlüşüne doğrudan tanıklık etmesini sağlamıştır. 1919'da İstanbul'a dönerek yarım kalan lise eğitimini bitirmiştir. Osmanlı Devleti'nin işgal yıllarındaki siyasal çalkantılara rağmen soğukkanlı ve itidalli tavrını koruması, hem kişisel mizacının hem de dindar bir ailede yetişmiş olmasının etkisiyle açıklanabilir. Liberal-muhafazakâr bir düşünce çizgisi, bu yıllarda onun entelektüel kimliğinin temellerini oluşturmuştur (Haklı, 2018, s.8).

1921'de, yüksek öğrenimine devam etmek üzere Paris'e gitmesi, Başgil'in entelektüel serüveninin en kritik adımlarından biridir (Ayvazoğlu, 2008, s.207). Paris'te Fransızcasını ilerletmiş, lise eğitimini tamamladıktan sonra 1925'te Grenoble Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Ardından

Paris Hukuk Fakültesi'nde, "Boğazlar Meselesi Başlangıcı, Gelişimi, Lozan Konferansı'ndaki Çözümü" başlıklı teziyle hukuk doktoru unvanı almıştır. Bu tezini Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf etmesi, onun Cumhuriyet idealleriyle bağ kurduğunu gösterir. Bununla birlikte Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin felsefe bölümünü okumuş, Paris Serbest Siyasî İlimler Okulu'na geçiş yaparak 1928'de diplomasını almıştır (Başgil, 2014, s.207). Dolayısıyla Başgil'in Paris yılları, onu yalnızca bir hukukçu değil, aynı zamanda felsefe ve siyaset bilimi formasyonu edinmiş çok yönlü bir aydın haline getirmiştir.

1929'da Türkiye'ye dönen Başgil, Maarif Vekâleti'nde kısa bir süre çalıştıktan sonra akademik hayata adım atmıştır. 1930'da Ankara Hukuk Fakültesi'nde doçent, bir yıl sonra ise Roma Hukuku profesörü olmuş: aynı zamanda Gazi Terbiye Enstitüsü'nde (bugünkü Gazi Üniversitesi) Medeniyet Tarihi dersi vermiştir (Haklı, 2018, s. 10). 1933'te İstanbul Üniversitesi'ne geçerek Teşkilat-ı Esasiye Hukuku dersleri vermeye başlamış, aynı dönemde Mülkiye Mektebi'nde hocalık yapmıştır. 1936'da İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nde müdürlük görevini üstlenmiştir. Hatay Anayasası'nı hazırlaması ve Türk heyetiyle 1937'de Milletler Cemiyeti'nde hukuk müşaviri olarak görev alması (Haklı, 2018, s. 12), Başgil'in hukuk bilgisini uluslararası boyutta uygulamaya koyduğunu göstermektedir. 1939'da ordinaryüs profesör unvanını alması ve Türkiye'de ilk defa iş hukuku dersini başlatması da, akademiye öncü rolünü pekiştirmiştir.

1938-1942 yılları arasında İstanbul Hukuk Fakültesi dekanlığı, ardından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi müdürlüğü görevlerini üstlenmiş, ancak öğrencilerle yaşadığı bir tartışma sonrası istifa ederek İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne dönmüştür. (Haklı, 2018, 13). Bu dönemde yalnızca akademik bir figür değil, aynı zamanda düşünce ve sivil toplum alanında etkin bir isim olmuştur. Liberal demokrasinin tesisi, bireysel hak ve hürriyetlerin korunması, 1924 Anayasası'nın demokratikleşmesi, dilde tasfiyeciliğin son bulması ve Türkiye'deki din politikaları gibi konularda fikir üretmiştir. Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti'nin başkanlığını yapmış, konferanslar vermiş, kitaplar yayımlamış ve "Hür Fikirler Mecmûası'nın çıkartılmasını sağlamıştır. Cemiyetin din reformu tartışmalarına taraf edilmesi üzerine istifa etmiştir. Bu istifa, onun entelektüel duruşunda bağımsızlık ve ilkeselliğin ağır bastığını göstermektedir.

1950'li yıllarda din ve laiklik meselesi üzerinde yoğunlaşan Başgil, İslam'ın Türk toplumu için anlamını, din politikalarındaki hataları, laikliğin hukukî tanımının yol açtığı sorunları ve dini kurumların yetersizliğini ilmî yöntemlerle incelemiştir (Özçelik, 1992, s.129). Bu dönemde yalnızca bir akademisyen değil, aynı zamanda uluslararası kongrelerde Türkiye'yi temsil eden bir entelektüel olarak da faaliyet göstermiştir. 27 Mayıs 1960 İhtilali'nde 147 öğretim üyesiyle üniversiteden uzaklaştırılması (Haklı, 2018, s.16-17), onun fikirlerinin dönemin siyasî iklimiyle çatıştığını ve akademinin siyasal müdahalelerden bağımsız olmadığını ortaya koymaktadır. Göreve iade edilmesine rağmen dönmemesi, kırılganlığının ve akademik özerklik hassasiyetinin işaretidir.

1961'de siyasete atılan Başgil, Adalet Partisi'nden Samsun senatörü seçilmiş, ancak Cumhurbaşkanlığı adaylığını açıklayınca baskılar sonucu hem adaylıktan hem de senatörlükten çekilmiştir (Özçelik, 1992, s.130). Bu olay, onun siyasî serüveninde en dramatik dönemeçtir ve demokratik süreçlerin kırılganlığını açıkça gözler önüne sermektedir. 1962'de İsviçre'ye yerleşmiş, burada ilmî çalışmalarını sürdürmüştür. Cenevre Üniversitesi'nde ders vermiştir (Başgil, 2013, s.7). İsviçre yıllarında Fransızca yazdığı ve sonrasında Türkçe'ye de çevrilen "27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri (La Révolution Militaire de 1960 en Turquie – Ses Origines)" başlıklı kitabını yayınlamıştır (Acar, 1964, s.3).

1965'te yeniden milletvekili seçilen Başgil, hayatının sonuna dek hem akademik hem de siyasî alanda üretkenliğini sürdürmüştür. 17 Nisan 1967 yılında vefat ettiğinde cenazesi, gençliğe verdiği kıymeti yansıtır biçimde Millî Türk Talebe Birliği tarafından omuzlarda taşınarak Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir. Bu sahne, onun Türk aydınları ve gençliği üzerinde bıraktığı etkinin sembolik bir göstergesi olmuştur (Özçelik, 1992, s.130).

Ali Fuat Başgil'in Temel Düşünceleri

Başgil, hayatı boyunca ilmi haysiyetini koruyan, anayasa hukuku hocası olarak ilmi kanaatlerini çekinmeden açıklayan bir hukukçuydu. Fikir dünyasında hürriyetçi Batı düşüncesinin etkisi belirgindir. Din ve laiklik üzerine görüşleri, Diyanet İşleri Reisliği Kanun Tasarısı hakkındaki değerlendirmeleri ve 27 Mayıs 1960 İhtilali'ne yönelttiği eleştiriler, geniş yankı uyandırmış ve yoğun tartışmalara konu olmuştur. Kendisini “milliyetçi, maneviyatçı, hürriyetçi, terakkici ve muhafazakâr” olarak tanımlamıştır (Başgil, 2014, s.245). Onun düşünce haritası üç eksen üzerinden incelenebilir: “Devletçi Başgil”, “Liberal Başgil” ve “Muhafazakâr Milliyetçi Başgil”.

Devletçi Başgil, devletçiliği sadece ekonomik düzenlemelerle sınırlı görmemiş, aynı zamanda sosyal ve ahlakî hayatın düzenlenmesinde de devletin rolünü vurgulamıştır.

Liberal Başgil, bireysel hak ve hürriyetlerin devlet tarafından teminat altına alınması ve devletin bu güvenceyi suiistimal etmemesini gerektiğini belirtmiştir (Şık, 2019, s.71).

Muhafazakâr Milliyetçi Başgil ise 1940'lı yılların başlarında Kemalist milliyetçilikten uzaklaşarak milliyetçiliği daha muhafazakâr bir zeminde ele almıştır. Ona göre milliyetçilik, toplumsal birliği ancak gelenekle ve toplumun öz değerleriyle uyum içinde olduğu takdirde sağlayabilirdi (Şık, 2019, s.72).

Modernleşme Eleştirisi

Başgil'in modernleşme eleştirisi, onun Fransa'daki eğitim yıllarında Batı'yı yakından tanınmasıyla şekillenmiştir. Batı uygarlığını “cevher” ve “cüruf” olarak ikiye ayırması, bu eleştirinin merkezidir. Cevheri; karakter terbiyesi, yüksek ahlak şuuru, ilim, ilmi metot, güzel sanat, felsefe, yüksek kültür ve teknik gibi unsurlar oluştururken; cürufu, maddecilik, sefahat ve her türlü ahlakî yozlaşma olarak tanımlamıştır. Türkiye'nin modernleşme sürecinde cevher yerine cürufu benimsediğini, Tanzimat'tan bu yana yapılan hataların bu noktada derinleşerek devam ettiğini savunmuştur. Ona göre modernleşme, Batı kültürünün taklit edilmesinden ibaret olmamalı; teknoloji alınmalı, fakat yerli kültürel kökler korunarak özgün bir modernite yaratılmalıdır (Şık, 2019, s.107).

Hamdi Ragıp Atademir (1910-1976)

Konya'da Uluırmak Asmalı Mescitte doğan Atademir, Millî Mücadele'yi destekleyen saygın din alimi Hacı Mehmed Ragıp Efendi'nin oğlu olarak geleneksel ve modern eğitim çizgilerini birlikte deneyimlemiştir. İlk eğitimini ardından medreseye devam etmiş, ancak 3 Mart 1924'te medreselerin kapatılmasıyla öğrenimine Konya Lisesi'nde devam etmiş ve 1928'de buradan mezun olmuştur. Aynı yıl, Maarif Vekâleti'nin sınavını kazanarak Fransa'ya gönderilmiş burada Aix-en-Provence'daki Lycee Mignet'de hem lise düzeyinde hazırlık stajı yapmış hem de 1929-1932 yılları

arasında Besançon ve Nancy üniversitelerinde felsefe eğitimi alarak mezun olmuştur (Arıkan, 1995, s.31-32).

Türkiye'ye dönüşünde Samsun ve Konya liselerinde felsefe öğretmenliği yapmış; aynı zamanda Halkevi başkanlığı ve Konya Spor Kulübü başkanlığı gibi görevlerle şehrin sosyal-kültürel hayatında aktif rol almıştır. 1938'de doktora hazırlığı için gittiği Almanya'dan savaş nedeniyle dönmek zorunda kalmış, 1939'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne felsefe asistanı olarak girmiştir. 1942'de "Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı" başlıklı teziyle doçent olmuş; aynı yıl, Aristo'nun eserlerinin Türkçe'ye kazandırılması amacıyla kurulan komisyonda yer alarak dört yıl içinde Aristo'nun "Organon" adlı mantık külliyatını ilk kez eksiksiz biçimde Türkçe'ye çevirmiştir. Bu çeviri, Türk felsefe dili açısından dönüm noktası niteliğindedir.

1949'da profesör olan Atademir, 1953'te ise kendi girişimiyle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Felsefe ve Mantık Kürsüsü'nü kurmuş ve başkanlığını üstlenmiştir (Alpyağıl, 2020, 131). 1954-1960 yılları arasında Demokrat Parti'den Konya milletvekili olarak görev yapmış, bu dönemde UNESCO ve Avrupa Konseyi'nde Türkiye'yi temsil etmiştir (Öztürk, 1995, s.586-588). Ancak 1960 ihtilâli sonrası tutuklanarak yaklaşık iki buçuk yıl cezaevinde kalmış, siyasi aftan sonra üniversiteye dönmüştür. 1968'de yeniden Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne atanmış ve kısa süre sonra dekan olmuştur; fakat 1970'lerdeki siyasi istikrarsızlık nedeniyle bu görevden ayrılmıştır.

Hamdi Ragıp Atademir, akademik hayatı boyunca özellikle mantık alanında çalışmış ve yöntem konusuna büyük önem vermiştir. Hem klasik hem modern metinlere hakimiyetiyle, indirgemecilikten uzak, yeni fikir yapıları ve sentezler oluşturmaya yönelmiştir. Türkiye'de felsefe eğitimi ve kültürünün gelişmesi için çeviri faaliyetlerine ağırlık vermiş, Batı dillerinden önemli eserleri dilimize kazandırmıştır. Çevirileri ve kendi eserleri arasında bütünleyici bir ilişki kurarak, Türkçe'de bir felsefe dilinin oluşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Türk Dil Kurumu'nun 1942 yılında yayınladığı "Felsefe ve Gramer Terimleri" adlı eserin hazırlık çalışmalarına katılmıştır (Alpyağıl, 2020, 131). 3 Mart 1976'da vefat ettiğinde, ardında hem bir akademisyen hem de çevirmen kimliğiyle Türk düşünce hayatına kalıcı katkılar bırakmıştır.

Ali Fuat Başgil ve Hamdi Ragıp Atademir'in Yolları Fransa'da Kesişiyor

1928 yılında Fransa'ya gelen Hamdi Ragıp Atademir, üniversite tahsiline başlamadan önce Aix-en-Provence'deki "Lycee Mignet" de 8 aylık bir staj yapmıştır. Ardından 1929-1932 yılları arasında "Besançon ve Nancy Üniversiteleri"nde tahsilini tamamlayarak mezun olmuştur. Ali Fuat Başgil'in de aynı dönemlerde Fransa'da, benzer üniversite çevrelerinde bulunması, bu iki aydının arkadaşlıklarının bu tarihlerde ve bu akademik ortamda başlamış olabileceğini düşündürmektedir (Arıkan, 1995, s.42).

Nitekim, Ali Fuat Başgil'in mektubunun yazıldığı 27 Haziran 1929 tarihi, ikilinin Fransa'daki üniversite eğitimleri sürerken gerçekleşen yazışmalarına denk gelmektedir. Bu mektup, iki arkadaşın yazışma trafiğinde yer alan önemli bir parçadır; Hamdi Ragıp Atademir'in son mektubu 9 Haziran'da kaleme alınmış, Başgil ise buna 27 Haziran'da yanıt vermiştir. Dolayısıyla mektubun hem öncesinde hem de sonrasında başka yazışmaların bulunduğu açıktır. Başgil'in cevabındaki gecikmeyi kendisinin de dile getirmesi, aralarındaki düzenli yazışma geleneğini ve karşılıklı mektuplaşma sürekliliğini göstermektedir. Şimdilik okuyucu, elimizdeki bu mektuba tanıklığa davet ediliyor.

Söz konusu mektup Osmanlıca yazılmış olup, A4 ebadındaki bir kâğıdın ikiye katlanmasıyla her sayfasına ve ayrıca yarım sayfaya arkalı önlü yazılmak suretiyle oluşturulmuştur. Oldukça küçük harflerle yazılmış olsa da temiz ve okunaklı bir yazıdır. Mektup, uzun bir süre önce Hasan Fehmi Atasağun tarafından bir kâğıt hurdacısında tesadüfen bulunmuş ve koleksiyonuna dahil edilmiştir. İncelemem için, söz konusu mektup benimle paylaşılmış ve böylece elime ulaşmıştır. Bu süreç, kişisel belgelerin bazen en beklenmedik yollarla gün yüzüne çıkabileceğini göstermektedir.

Mektuba Yansıyan Dönemin Koşulları

Ali Fuat Başgil'in mektubunun yazıldığı 1929 yılı, yalnızca bireysel bir belgeye yansıyan kişisel duygu ve düşüncelerle değil, aynı zamanda Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşüm atmosferiyle de önem taşımaktadır. Mektubun içeriğini anlamlandırabilmek için, dönemin ekonomik kırılganlıklarını ve kültürel dönüşümlerini kısaca hatırlamak gerekir.

1929 yılı, Türkiye ekonomisi açısından hem fırsatların hem de krizlerin belirginleştiği bir döneme tekabül etmektedir. Lozan Antlaşması gereği 1929'a dek sabit tutulan gümrük tarifeleri, bu tarihten itibaren serbestçe belirlenebilir hale gelmiş ve genç Cumhuriyet'e dış ticaret politikalarında önemli bir hareket alanı kazandırmıştır. Ancak aynı yıl patlak veren Dünya Ekonomik Buhranı, Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatını olumsuz etkileyerek özellikle buğday, tütün ve üzüm gibi ürünlerin dünya piyasalarındaki fiyatlarının hızla düşmesine yol açtı. O dönemde nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmakta, sanayi ise sermaye ve teknik yetersizlikler nedeniyle sınırlı gelişme göstermekteydi. Döviz krizi baş göstermiş, Türk lirasının değer kaybı ithalatçıların borç yükünün artırmış ve ticaret sektöründe iflaslar yaygınlaşmıştı. Aynı zamanda fiyatların düşmesi ve kredi ekonomisinin sonunun gelmesi, pazara yönelik köylülüğün pek yakında borçlarını ödeyemez hale gelerek mallarını satmak zorunda kalacağını habercisiydi. Devletin mali yapısı dış borç ödemeleri ve tarıma dayalı vergi gelirlerine dayalıydı. Bu nedenle 1929 krizi, Türkiye'de liberal ekonomi anlayışının sınırlarını ortaya koymuş ve 1930'lu yıllarda uygulanacak devletçi ve planlı kalkınma politikalarının altyapısını hazırlamıştır (Keyder, 1993, 133).

Bu ekonomik kırılganlık ortamı, Cumhuriyet'in toplumsal ve kültürel dönüşümünü de hızlandırdı. Siyasal ve toplumsal hayat, devletin yeni kimliğini inşa etme çabalarıyla şekilleniyordu. Bu dönüşümlerin en dikkat çekici adımlarından biri, 1 Kasım 1928'de kabul edilen Harf İnkılabı oldu. Latin harflerinin alınmasına genellikle Arap harflerinin öğrenilmesinin ve okunmasının güçlüğü gerekçe gösterilse de, bu reform yalnızca teknik bir kolaylık sağlamayı amaçlamıyordu. Yeni yazının kabulü, alfabe konusunda alınan pratik tedbirini ötesinde, Yakup Kadri'nin deyiimiyle, "Batı camiasına arka kapılardan değil, doğrudan doğruya ön kapıdan girmek imkanının bulabilmek" düşüncesinden kaynaklanıyordu (Karaosmanoğlu, 1984, 127). Osmanlı'dan miras kalan Arap harfleri yerine Latin temelli Türk alfabesinin kullanılmaya başlanması, Batılılaşma doğrultusunda gerçekleştirilen kültürel bir müdahale niteliği taşıyordu.

Süreç, 9 Ağustos 1928'de Cumhurbaşkanı'nın yeni harflerin kullanılacağını duyurmasıyla başlamış, ardından "alfabe seferberliği" ilan edilmişti. Bu seferberlik kapsamında yeni harflerin hızla öğrenilmesi ve öğretilmesi ısrarla tavsiye edilmiştir. Nihayetinde 1 Kasım 1928'de çıkarılan yasa ile 1 Ocak 1929'dan itibaren tüm kamusal yazışmalarda ve resmî iletişimde yeni alfabenin kullanılması zorunlu hale getirilmiştir (Zürcher, 273). Harf İnkılabına açıkça muhalefet olmasa da, ilim ve edebiyat çevreleri bu kadar kökten bir değişikliğe karşıydı; eski kuşakların yeni yazıyı öğrenmede güçlük çekmesi, geçmişin kültürel hazinesinden uzaklaşılması sorunlarına sebep olacaktı (Atay,

2004, 481). Bu değişim, uzun vadede toplumsal modernleşmeye katkı sağlasa da, kısa vadede okuryazarlık oranı ve iletişim açısından çeşitli sorunları gündeme getirmiştir (Lewis, 1993, 278; Zürcher, 1995, 273)

Dolayısıyla Harf İnkılabı, yalnızca yazı sisteminde bir değişiklik değil, siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel ve kurumsal alanlarda geniş yansımaları olan bir reform olarak değerlendirilmelidir. Bu ortam, dönemin aydınları tarafından hem ilerleme adımı hem de köklü bir kopuş olarak yorumlanmıştır. İşte Ali Fuat Başgil'in 1929 tarihli mektubu, bu dönüşümün bireysel ve entelektüel düzeydeki yansımalarını gözler önüne sermesi bakımından önem taşımaktadır.

ALİ FUAT BAŞGİL'İN HAMDİ RAGİP ATADEMİR'E MEKTUBU¹

Gronoble -27 Haziran 1929

Hamdi kardeşçğim,

Bilmem benim garip bir tabiatım varsa, bir kimseyi bile bile ihmâl ederim. Ama gayr-i ihtiyarî olarak. İşte bak yine 9 Haziran tarihli mektubuna ne kadar geç cevap veriyorum. Sen Maşallah mektuplarıma cevap vermek hususunda ne kadar seri davranıyorsun. Halbuki ben tamamıyla aksi. Bu teehhürümü² tembellikten başka bir şeye atf etmemek isterdim.

Evvelâ mektubunun mufasssal³ oluşu ve ayrıca iki resmini ilâve edişin beni ne kadar memnun etti bilsen. Bilhassa parmaklığın önünde çekilen fotoğraf çok hoş, Fransız arkadaşlara şöyle diyerek gösterdim: “Voyer un bahutien ture au bahut d’Aix-en-Prevence”⁴ o da bizden imiş diye cevap verdiler. Bu resimlerden Konya lisesindeki arkadaşlara gönderseydin bir Fransız lisesinin ne olduğunu ve içinde nasıl yaşandığını anlasınlar da küfran-ı nimet etmesinler. Burada hemen bütün talebeler liseye ”le Bahut” ve lise talebesine “bahutien” diyorlar. Orada da kullanıyorlar mı? Biz ilâmaşallah evvelen küfürlerden başlamak epey üzere iyi argo öğrettik. Bizim arkadaş Derviş de onlara kasâidden⁵ Türkçe küfürler öğretiyor. Onlar da bu küfürleri gerek birbirlerine ve gerekse “fuion”⁶lara kullanıyorlar.

Fakat desene Hamdiciğim. Geçen mektubumda baltayı adam akıllı taş vurmaşım. Şu yeni harflere senin taraftar çıkacağını imkânı yok tahmin edemezdim. İyi ki bana daha evvel yeni harflerle mektup yazmağa kalkmadın çünkü o zaman hayretim iki misli fazlalaşacaktı... eee zaman bu desene... değişmeyen bir Allah var. Fi'l-hakîka birçok arkadaşlardan yeni harflerle yazılmış mektuplar aldım. Hemen hepsine şu alaylı cevabı verdim. (Yeni harflerle okumakla yazmağı öğrendiğinizden dolayı sizi tebrik ederim. Aynı zamanda mektubunuz benim içinde bir egzersiz oldu, çok istifade ettim. Teşekkürler. Gelecek mektubunu yeni ile kemâ fi's-sabık⁷ eski yazıyla yazmanızı rica ederim.) Vakıa⁸ dostum benim için yeni yazıda hiçbir güçlük yok. Şimdiye kadar elime ne bir kaide kitabı ne de imlâ lûgatı almadım. Fakat Vekâlet-i Celile'dekilerden⁸ daha doğru yazar ve daha seri okurum

¹ Bu mektup Hasan Fehmi Atasağın kişisel kütüphanesinde bulunmaktadır.

² Teehhür: Sonraya, geriye kalmak, gecikmek (Kamus-ı Osmani, 1313, 3:15).

³ Mufasssal: Tafsîl edilmiş, uzun uzadıya beyan olunmuş, etrafla gösterilmiş, anlatılmış (Kamus-ı Osman, 1313, 4:519).

⁴ “Aix-en-Prevence okulunda bir liseliyi ziyaret edin” anlamına gelmektedir.

⁵ Kasâid: Kasidenin cemî (Kamus-ı Osmani, 1322, 4:216).

⁶ Fuion kelimesinin anlamı bulunamamıştır.

⁷ kemâ fi's-sabık : Eskisi gibi (Kamus-ı Osmani, 4:257).

⁸ Vekâlet-i Celile: Başbakanlık (Ayverdi, 3311).

bundan eminim. Ben bu meseleyi senelerden beri muntazaman takip ediyordum. Gazetelerde gerek aleyhdarların ve gerek lehdârların makalelerini muntazaman okuyordum. Fakat işe Gâzi'nin karışmasıdır ki lehdârlarının kışkırlarını yırtarcasına bağırımlarına şarlatanlıklarına karşı kalbimizden aleyhdarlar buna da Eyvallah mirim...Hû...yâ! Dediler ve dedik... yalnız sana iki sene evvel bir Amerikan gazetesi muhâbirininin Gâzi ile mülâkatında, Latin harfleri hakkındaki fikrini sorduğu vakit:" Bu bir ilmî meseledir, beni alâkadar etmez." Diye cevap vermişti... ne ise daha çok defa cinnet ile nihâyet bulur... bu malûm...artık bunu cemiyetin benimseyip benimsememesi değil, zaman iyi veya fenâ yapıp yapmadığımızı gösterecektir. Yani neticeye bakalım... bu hususta biraz pragmatigue⁹ olalım. Sakın bu meseleyi tarihin eline verme. Eğer ileride ben âczin eline düşersem fenâ boyarım. Şimdiye kadar mektebi açtıkça millet harfler zor dedi de mi okumadı? Hüsn-i niyetle mahalline masruf sa'y¹⁰ ile yaptıkda mı terakkî edemedik? Bu yazılar Hâmid gibi bir edebiyat ve Gâzi gibi bir siyâset ve askerlik dehâlarının yetişmelerine manî mi oldu? Ne ise dostum milletimi ve vatanımı sevdiğim içindir ki âleyhdâr olmama rağmen harf değiştirilmesinin terakkîmiz, ilmimiz üzerinde mühim bir âmil olmasını bütün mevcûdiyetimle temenni ediyorum. Yalnız sana dil encümeni âzasından Yakup Kadri Bey'in 5 Nisan tarihli Hâkimiyet-i Millîye gazetesinde yazdığı baş makaleden bazı parçalar yazayım...(Türk milletinde dimağı ihtiyaçları zâten pek azdı, harf inkilâbından sonra hemen hiçe indi... bugün müellifler vardır ki kitaplarını bastırarak matbaa bulamıyor. Matbaacılar vardır ki sermayelerinin en ufak bir kısmını bile herhangi bir eserin mikdârına hasr edecek¹¹ vaziyette değildirlir... Devlet tab'¹² ve neşir hizmetini benimsemiyecek olursa harf inkilâbından beklediğimiz faîdeler hep suya düşecektir. Hatta diyebilirim ki Türk milleti irfan itibariyle tarihin hiçbir devrinde düşmediği bir derkeye inecektir. Bütün gördüğümüz, işittiğimiz ve sezdiğimiz şeyler bize bu karanlık âkıbetin dev adımlar ile yaklaştığını gösteriyor.) Bilmem ki zavallı bir millet için bundan daha fecî bir hâl tasavvur olunur mu? Benim şahsî istihbaratıma da nazaran Türkiye'de bugün fikir hayatı tamamıyla durmuştur. Fi'l-hakîka bu neticeler çok tabiidir. Harf değiştirme meselesini şapka giyme veya İsviçre kanûn-ı medenîsiyi kabul etme gibi basit bir şey zan ettiler. Esâsen harf değiştirme bir hata iken bunlar iki-üç aylık bir intikâl devresi üzerine her tarafta mecburî yaptılar. Hükûmetin bu bütçesi yeni harfler meselesiyle harap oldu. Nasreddîn Hoca üç akçaya on yumurta satın alır ve pazarda yumurtaların on iki tanesini üç akçaya satarmış. Bundan ne kazandığını soranlara dostlar alış-verişte görsün dermiş. Bizde öyle. Dostlar düşmanlar bizi iş başında görsün. Bizde bir şeyle meşgulüz biz de bir şeyler yapıyoruz diye hem âlemi hem de kendimizi kandırmış olalım da kâfi. Ben İstanbul'da iken İngiliz lirası 990 kuruştı. Şimdi 1065 olmuş. Paramızın kıymeti gittikçe sükût etmede... iktisâdiyatımız uçuruma sürükleniyor. İhracât mevsimi geldiği halde İngiliz lirası düşmek değil müttemâdiyen çıkıyor. Türkiye'de ki gazeteler bile iktisâdî fecaatimizi haykırıyorlar. Avrupa matbûâtı vaziyet- iktisâdîmizin fecaâtını tevsif edecek kelime bulamıyorlar... biz buna mukâbil harf değiştirmek gibi gülünç ve vâhî şeylerle uğraşıyoruz... Sa'dî'nin Gülistân'da dediği gibi:

Hâne ez pâ-y-i bend vîranest

Hacı der nakş-ı bend eyvânest¹³

⁹ Pragmatigue: Olaylara dayanan (Yalt, 1984, 827).

¹⁰ Masruf sa'y: Gayret sarfetmek (Ayverdi, 2006, 1949).

¹¹ Hasretmek: Bir şeyin bütününü birine, bir şeye ayırmak, vermek (Ayverdi, 1197).

¹² Tab': Mühür, damga basma, dergi kitap basma (Ayverdi, 2982).

¹³ "Viran olmuş evin temeli, Efendi süslemek peşinde eyvanını" anlamındaki beyit Sadî'nin Gülistan isimli eserinin Altıncı Bâb'ının 1.Hikayatıdır (M. Kanar, 2018, 298).

Yine Nasreddin Hoca ile başlayalım...Koca feylesof bir gemi seyahatinde imiş. Fırtına çıkmış gemi müthiş yalpa vuruyor ve batmak tehlikesi gösteriyormuş. Tayfalar direklerle tırmanmışlar, yelkenleri sarmağa ipleri bağlamağa uğraşmağa başlamışlar. Hocada “Yahu bu gemi dibinden zıplıyor, siz ise direklerle uğraşıyorsunuz. Marifetse şunu dibinden bağlayın da oynamasın demiş. Bizim halimiz de aynen böyle. İktisâdiyâtımızı bir an evvel yükseltiniz, ithâlâtla ihracâtımız arasında tevazün¹⁴ bulunuz. Memlekette bir sanayi hayatı uyandırınız. Kaldırım taşımızı Avusturya’dan evlerimizin kiremitlerini Marsilya’dan getirtmek zilletinden Türk milletini kurtarınız. Harfler zormuş bunlara mâni’ olan hep harflermiş... İbtidâî¹⁵ Mektebi mezunları doğru okuyup yazamıyormuş. Elbet, elbet ya İbtidâî Mektepleri neye döndü, biliyoruz... Dans, musikî, hevâsiyattan¹⁶ başka bir şey tahsil ettirildiği mi var? On sene evvel bir ibtidâî mezûnu hiç yanlışsız okuyup yazabiliyordu. Bi’t-tabi bu şerâit anında doğru okuyup yazmasını bile öğrenemeyecekleri tabî idi. Sanki yeni harflerin kabulüyle bu olabileceği imkânîyetimi var. Muallimler ile muallimeler yekdiğerleriyle aşna fişna yapmaktan gözleri ne dersleri ve ne de talebeleri görüyor. Ah Hamdi... Hamdi... söyletme... ben Fransa’ya geldikten sonradır ki bizim nelerle ma’lûl olduğumuzu ve niçin ilerleyemediğizi anlamaya başladım. Bir züppelik, bir şıklık, bir hevasiyât sevdâsı memleketin gençliğini yıkıyor harâp ediyor. Bir dokun bin ah dinle kâse-i fağfûrdan¹⁷.

Matbuâtın hâli malûm. Satışlar müthiş düştü. Kıymetli muharrirler birer ikişer başlarının çaresine bakmak üzere çekilmeğe başladılar. Gazeteler çoluk çocuk elinde kaldı. Onun içindir ki yanlışlarla cümle düşüklükleri... Külhan beycesine âdî bayağı ifadeler... İşte bizim gazetelerin baştan aşağı eski ciddi, edebî makaleler sanatlı kıymetli yazılar yerine bugün yorgun bir insanı dinlendirmek değil bütün bütün yoracak tatsız ve bayağı şeylerle dolu. Hâkimiyet-i Millîye eski mükemmeliyetinde olmamakla beraber devlet yardımı ve parası sâyesinde bir şeye benziyor.

Baksana yeni harflerle birkaç şey yazayım ne kadar hoş...

Acemistandakilerdendiniz tam 24 harf bir kelimede. Şimdi hatırıma gelmiyor. Bizim nekre-gû¹⁸ arkadaş Derviş tam 30 harfli buna müşâbih¹⁹ bir şeyler bulmuştu. Dünyanın hangi yazısında bu rezalet var. Çabuk okumak nokta-i nazarından da kolaylık değil mi. Sonra al bir tane daha: umumiyetin mi umumun mu? Nasıl çabuk okurken böyle bir şeye rast gelsek ne olduğunu şaşırarak harfleri saymağa kalkmanız lâzım. Ne ise bana göre hava hoş... İyi bir lisân öğrendikten sonra eski harflerle okumağa zâten ihtiyacım kalmayacak. Mesleğim itibâriyle coğrafyayı ve Avrupa tarihlerini Fransızca kitaplardan Türk tarihini de eski yazılmış kitaplarımızdan takip edip gideceğim. Cihân vakâyını²⁰ Fransız gazetelerinden Türkiye havadislerini de Türkiye’de çıkan Fransızca gazetelerden takip edebiliriz. Saçma okuyup başını ağrıtmaktansa... Babam ilk önce bana Türkçe gazeteler gönderiyordu. Vaktimi işgal etmek ve canımı sıkmaktan başka bir şeye yaramıyorlar. Onun için göndermemesini yazmıştım. Fakat olmuyor. Türkiye havadisleri alabilmek için babama yazdım hiç olmazsa haftada iki defa Milliyet’in veya Cumhuriyet’in Fransızca nüshasını göndermesini istedim.

¹⁴ Tevazün: İki tarafın vezni müsavi olmak, bir olmak (Kamus-ı Osmani, 3:162).

¹⁵ İbtidâî: Başlangıca mütealîk. İlk (Ayverdi, 1426).

¹⁶ Hevâsiyât: istek, arzu, heves (Ayverdi, 1250).

¹⁷ Koca Ragıp Paşa’ya ait bir beyit olup “Neşve tahsil ettiğin sâgar da senden gamlıdır, Bir dokun bir âh dinle kâse-i fağfûrdan” şeklindedir. “Kâse-i fağfur” ifadesi Çin işi porselen kadeh anlamına gelmektedir (Ayverdi, 912).

¹⁸ Nekre-gû: Tuhaf fıkralar anlatan, nükteli sözler söyleyen kimse (Ayverdi, 2327).

¹⁹ Müşâbih: Benzeyen, benzer (Ayverdi, 2245).

²⁰ Cihân vakâyini: Dünya olayları (Ayverdi, 3290).

Türkiye'deki edebiyat münakâşalarından Hamid'in dehâsından şüphe ettiren Nazım Hikmet'ten ilâ âhir... Bizde edebiyat zaten omuz kakmağla ilerliyor ve can çekişiyordu. Şimdi ilâ maşallah Latin harfleri onun kabrini kazıp bade't-tekfîn²¹ gömdü. Bâri edebiyat yoksa dedikodusu var ya, kâfi. Biz de onunla uğraşırız. Bırakda dumanı doğru çıksın. Hamdi bundan sonra gelecek neslin Nedim'i, Rûhî'yi, Fuzûlî'yi, Hamdi'yi anlamasından vazgeçtim, korkarım Fârûk Nâfîz'i bile anlayamayacak.

Bakalım Hamdi bu senede Avrupa'ya gönderilmek üzere lise mezûnları arasında imtihânlar açılacak mı? Bizim Konya lisesinden Avrupa'ya gelme bedbahtlığında mı diyeyim yoksa bahtiyârlığında mı diyeyim, senin takdirine bırakayım çünkü telakkiye bağlı bulunacak olacak mı?

Şöyle böyle lisede daha 15 gün kalacağız. Aylıklar geç kalmıştı. Ne ise bugün geldi. Bakaloryalar başladı. Bizde imtihân yaklaşırken çalışılır bunlarda âksî bir aydan beri kitap açan bile yok. Bakalorileri de çok basit geçiyor. Zan ettiğimiz gibi değil. Henüz vekâletten tatil hakkında gelecek talimatnâme'yi almadık.

Maşallah ara sıra beyaz şaraptan içiyormuşsun. Ben Noel tatilinin nihayetinden beri kırmızısını da beyazını da boşadım. Hem de talâk-ı selâse²² ile. Her ikisine de lânet olsun. Birayı bile pek nâdir içiyorum.

Korsikalı arkadaşım ile aramız çok iyi. Pek garip bir çocuk arkadaşlığımız hiçbir menfaate bağlı değil. Şimdiye kadar ona bir ikrâm kabûl ettiremedim. Tesadüfen red edemeyeceği tarzda bir ikrâm yapsam bile mutlaka derhâl daha o günü bir aynını bana ikrâm eder.

Leman gölü kenarından bir yerde oturan bir Fransız arkadaş daha var. Çok iyi görüşüyoruz. Korsikalı imtihân için çalıştığından artık onunla dolaşıyoruz. Biraz saf bir tip olmakla beraber çok iyi bir çocuk premierden²³. Dervişle bizi memleketine pek fazla ısrarla çağırıyor. Hatta tahriri²⁴ imtihanlarla şifahîler²⁵ arasındaki bir haftayı memleketinde geçirmeğe gidecek bizi de götürmek istiyor. Babası hudud ve gümrükler üzerinde memurmuş. Pasaportsuz Lozan'da gezmeğe gidebiliriz diyor. Vapurla bir buçuk saatlik bir seyahatmiş... bakalım...

Sonra senin Grenoble meselesine gelem. Grenoble herhalde çok beğeneceksin zan ediyorum. Yalnız pek fazla ecnebi bulunmasından çok kozmopolit bir şehir. Mamafih ecnebilere her tarafta pek fazla hürmet ediyorlar ve iyi muâmele gösteriyorlar. Yalnız hayat Fransa'nın başka yerlerine nazaran pek pahalıdır. Buda bir seyyah şehri ve fazla ecnebi bulunmasından ileri geliyor. Konya lisesi mezunlarından riyâziyeci Nuri [Prof. Dr. Karahöyük] de buradadır. İmtihânlarda muvaffak olup ilk sertifikasını aldı. Şimdi de Ansi'ye istirahat gitti. Yine gelecek. Bi't-tabî gelirsen bununla beraber her istirahatını temin ederiz. Yazın Grenoble Darü'l-Fünûnuda ecnebilere için ihzarî²⁶ kurlar var. Ahmed Akif de bu kurları takip için gelecek. Şüphesiz faîdeden halî değildir. Ben de takip edeceğim. Bi't-tabî sen de böyle düşünüyorsun.

Bi't-tabî bizi çağırmadan hiçbir imtihâna girmeğe niyetimiz yoktu...Yalnız geçenlerde müdür Forenranje kur imtihânlarına gireceksiniz dedi. Çünkü yeni gelen ecnebilere için buraya devam etmek

²¹ Bade't-tekfîn: Kefenledikten sonra (Ayverdi, 3089).

²² Üç talak ile boşanma şekli olup, kadın başka bir erkekle evlenip boşanmadan eski kocasıyla yeniden nikâhlanamaz. Bkz. (Acar,2010, s.497). Ali Fuat Başgil, şarap içmeyi tamamen bıraktığını bu ifade ile kuvvetlendirmek istemiştir.

²³ Premier: Birinci, ilk (Yalt, 1984, 831). Başgil, birinci sınıfı kastetmiştir.

²⁴ Tahrirî: Yazılı (Ayverdi, 2998).

²⁵ Şifahî: Sözlü (Ayverdi, 2975).

²⁶ İhzarî kur: Hazırlık niteliğinde olan, hazırlayıcı (Ayverdi, 1371).

mecburîdir. Gramerden, tarihten, Fransız edebiyatından birer kompozisyon yaptık ve iyi muvaffakiyet kazandık. On dört Temmuz'a kadar taksidimiz verildiği için lisedeyiz. Bakalım ne olacağız. Bir daha imtihana çağıracaklar mı?

Geçen mektubumu yırtman temennisinde bulunmuştum. Fakat madem ki mektupları saklamak âdetin zararı yok. Benim öyle bir adetim yok mektupları cevabını yazdıktan sonra yırtar atarım. Yalnız bu sene babamın mektuplarını yırtmıyor ve saklıyorum.

Dârü'ül-Fünûndaki ecnebler için yaz kursları yalnız lisandan [ibaret] değildirler. Başka derslerde var. Sen istersen ilk önce şöyle bir gezinti kastiyle gelir her şeyi görür. Eğer beğenirsen tamamıyla yerleşir tatili burada geçirirsin. Bi't-tabî pansiyon aile de bulmak mümkün.

Türkiye'ye şimdiye kadar bir tane Fransızca mektup yazdım. O da ağabeyime. Bunu da pantekot²⁷ tatilinden sonra yazmıştım. Dört beş sahifelik mufassal bir şey. Geçenlerde ağabeyimden mektup aldım. Çok beğenmiş. Yalnız bir tane de imlâ hatası bulmuş. Daha evvelde yazmak teşebbüsünde bulundum ve hazırlamıştım. Fransız arkadaşlara göstermişim. Evet bu yazdıkların Fransızcadır. Ve ne demek istediğin anlaşılıyor. Ama Fransızcada böyle ifade edilmez. Vakıâ grammer ve nahv hâtâsı yok ama... ben de kızmış göndermemiştim. Mamafih artık bundan sonra iyi yazabileceğim.

Buradaki Türk arkadaşlar hepinize selâm ve muhabbetler yolluyorlar. Bende bu mektupla sana diğer bir fotoğraf gönderiyorum. Hanım arkadaşlar Lyon'dan geldiklerinde beraber çekilmişti. Yüzüme güneş vurduğu için çatık çıkmışım.

Ben de oradaki Türk arkadaşlara selâmlarımı gönderiyorum. Senin samimiyetle gözlerinden öperim kardeşim.

Ali Fuat

Bi't-tabî derhal cevap vermek adet olduğunu biliyorum. Ama buna rağmen mektubunu çabuk göndermek temennisini yazmaktan kendimi alamadım.²⁸

Ali Fuat Başgil'in Mektubu Üzerine Değerlendirme

Ali Fuat Başgil'in Hamdi Ragıp Atademir'e yazdığı mektup, erken Cumhuriyet döneminin zihinsel atmosferini anlamak açısından hem değerli bir belge hem de bir yorumlama fırsatı sunmaktadır. Mektup, yalnızca bir arkadaş yazışması olmanın ötesine geçerek, Başgil'in döneme dair kaygılarını, düşünsel duruşunu ve ülkesine yönelik sorumluluk bilincini açığa çıkarmaktadır. Başgil'in samimi üslubu, metni sıcak ve kişisel kılarken, aynı zamanda okuyucuyu dönemin toplumsal ve kültürel meseleler üzerinde düşünmeye davet etmektedir.

Özellikle Harf İnkılabı konusundaki eleştirileri, Başgil'in kültürel mirasa ve edebiyata duyduğu bağlılığı açıkça ortaya koymaktadır. "Edebiyatın kabrini kazıp gömüldüğü" ifadesi, sadece bir dil meselesi değil, aynı zamanda bir millî kimlik ve kültürel aidiyet kaygısıdır. Bu bakış açısı, Başgil'in muhafazakâr-milliyetçi kimliğini, gelenek ve modernleşme arasındaki hassas dengeleri anlamak açısından önemli kılar.

²⁷ Hristiyanlıktaki başlıca bayramlardan birisi olup, tarihi, yıllara göre farklılık gösterip genelde Mayıs veya Haziran aylarına denk gelmekte Paskalya Bayramı'ndan yedi hafta sonra, 50. günde kutlanmaktadır. Bkz. <https://ozhanozturk.com/2018/03/27/hamsin-yortusu-pentekost/>

²⁸ Mektubun okunmasında yardımını esirgemeyen Hocam Talip Mert'e teşekkürlerimi sunarım.

Anlaşılan o ki, Hamdi Ragıp Atademir 9 Haziran’da gönderdiği mektubu yeni harflerle yazmış ya da Harf İnkılabını onayladığına dair görüşlerini dile getirmiştir. Başgil’in bu durum karşısındaki hayreti, onun Harf İnkılabına dair fikirleri ortaya koymasına vesile olmuştur. Bu bağlamda Yakup Kadri’nin Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki yazısından hareketle yayıncılık ve matbaa dünyasının zor durumda kalmasını, kitapların basılamamasını ve kültürel hayatın “karanlık bir akıbeta” sürüklendiği endişesini paylaşır. Yakup Kadri’nin “harf meselesini şapka veya medeni kanun gibi basit bir şey sandılar” eleştirisi, Başgil’in de benimsediği bir görüş olarak yansır. Dolayısıyla Başgil’in bakış açısında Yakup Kadri, Harf İnkılabının sonuçlarını erken fark eden bir aydın olarak yer bulmaktadır.

Başgil’in mektubunda en dikkat çekici ifadelerden biri şudur; “Bundan sonra gelecek neslin Nedim’i, Ruhî’yi, Fuzulî’yi, Hamdi’yi anlamasından vazgeçtim, korkarım Faruk Nafiz’i bile anlamayacak.” Bu cümle, Harf İnkılabı sonrasında kuşaklar arası kopuşun ne kadar derin olabileceğini göstermektedir. Başgil’e göre yalnızca klasik divan şairleri değil, çağdaş edebiyatçılar bile anlaşılabilir hale gelebilir, Bu tespit, kültürel mirasın sürekliliği konusundaki en keskin eleştirilerinden biridir. Bununla birlikte, Başgil’in, eleştirileri tamamen karşıt bir tavırdan ibaret değildir; yeni harflerin faydalı olmasını temenni etmesi, meselelere tamamen ideolojik değil, pragmatik bir bakış açısıyla yaklaştığını da göstermektedir.

Ekonomi, eğitim ve basın alanındaki eleştirileri, mektubun tarihsel değerini daha da artırmaktadır. Başgil, Türkiye’deki ekonomik zorluklara; Türk parasının değer kaybı, ihracat-ithalat dengesizliği ve sanayileşme eksikliğine dikkat çekerek çözümün sadece harf değişiminde değil, üretim ve sanayi hamlelerinde olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim eleştirileri ise müfredatın yüzeysel ve biçimsel kaldığını, öğrencilerin derinlemesine bilgi ve eleştirel düşünme yeteneği geliştiremediğini ortaya koymaktadır. Basın alanında ise gazetelerin entelektüel niteliğini kaybettiğini, içeriklerin basitleştiğini ve halkı aydınlatma yerine yüzeysel eğlenceye odaklandığını belirtir. Bu tespitler, dönemin modernleşme sancılarının sosyal ve kültürel boyutlarını anlamak açısından yol göstericidir.

Başgil’in analizlerinde kullandığı Nasreddin Hoca fıkraları ve Sâdî’nin eserlerinden örnekler, onun toplumsal olayları ve ekonomik sıkıntıları hem halk kültürü hem de klasik bilgelik perspektifiyle değerlendirebildiğini ortaya koyar. Böyle bir yaklaşım, Başgil’in entelektüel yelpazesinin genişliğini ve eleştiri üslubunu zenginleştirme biçimlerini gözler önüne serer.

Önemle vurgulanmalıdır ki, Başgil’in ekonomi ve basın eleştirileri günümüz açısından da kayda değerdir. Türk parasının değer kaybı, üretim eksikliği, sanayileşme ve basın içeriklerinin niteliği gibi konular, farklı biçimlerde günümüzde de tartışılmaktadır. Bu durum, mektubun yalnızca tarihsel bir belge olarak değil, toplumsal ve kültürel sorunlara dair süreklilik gösteren eğilimleri işaret eden bir metin olarak önemini artırmaktadır. Bu bağlamda mektup, erken Cumhuriyet dönemi entelektüel hayatını ve sosyal dönüşümünü anlamak için hem somut hem de eleştirel bir perspektif sunmaktadır.

SONUÇ

Ali Fuat Başgil'in Hamdi Ragıp Atademir'e yazdığı 27 Haziran 1929 tarihli mektup, yalnızca iki dost arasındaki samimi bir yazışma değil; aynı zamanda dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel meselelerine dair eleştirel bir perspektif sunması bakımından önemli birincil kaynak niteliğindedir. Harf İnkılabı başta olmak üzere dil, eğitim, ekonomi ve kültür politikalarına yönelik gözlemleri, Cumhuriyet'in erken yıllardaki modernleşme sancılarını anlamak açısından dikkate değerdir. Bu bağlamda mektup, Başgil'in kişisel duruşunu ve ülkesinin geleceğine dair taşıdığı kaygıları görünür kılan bir ben-anlatısı olarak da dikkat çekmektedir. (Karahasanoğlu, 2019, s.218).

Bu örnek, bireysel belgelerin dönemi anlamada sunduğu katkıyı göstermesi açısından değerlidir. Farklı aydınların mektupları, günlükleri ve hatıralarının benzer biçimde incelenmesi, erken Cumhuriyet'in toplumsal ve entelektüel dönüşümünü daha kapsamlı şekilde kavramaya yardımcı olabilir. Ayrıca kütüphanecilik ve arşivcilik tarihi perspektifinden bu tür belgelerin korunması ve araştırmacılar açılması önemlidir. Zira mektuplar ve benzeri kişisel belgeler, kimi zaman sahaflarda ya da özel aile arşivlerinde olduğu gibi beklenmedik ortamlarda karşımıza çıkabilmekte; bu nedenle araştırmacıların bu tür belgelerle karşılaştıklarında dikkatli ve titiz bir yaklaşım sergilemeleri, dönemin entelektüel mirasının daha sağlıklı biçimde aktarılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (1964). Başgil ile Konuştum: Başgil Demokrasilerin İşleyiş Tarzını İnceliyor. İstanbul: Yeni.
- Alpyağıl, R. (2020). "Hamdi Ragıp Atademir". Diyanet İslam Ansiklopedisi içinde, EK-1:131-132, Ankara.
- Arıkan, M. (1995). Hamdi Ragıp Atademir (hayatı, şahsiyeti ve eserleri). Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Atay, F. R. (2004). Çankaya. İstanbul: Pozitif Yayıncılık
- Ayvazoğlu, B. (2008). "Ali Fuat Başgil". İçinde Siretler ve Suretler. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ayverdi, İlhan. (2006). Kubbealtı Lugatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük. (redaksiyon Ahmet Topaloğlu). İstanbul: Kubbealtı
- Başgil, A.F. (2013). Hatıralar. İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- Başgil, A. F. (2014). İlmin Işığında Günün Meseleleri, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Haklı, S. Z. (2018). Ali Fuad Başgil Bir Düşünürün Fikrî Haritası. 1. bs., Liberte.
- Karahasanoğlu, S. (2019). "Ben-Anlatıları: Tarihsel kaynak olarak imkânları, sınırları". TUHED (Turkish History Education Journal), 8:217-18.
- Karaosmanoğlu, Y.K. (1984). Politika'da 45 Yıl. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç. (1993). Türkiye'de Devlet ve Sınıflar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lewis, B. (1993). Modern Türkiye'Nin Doğuşu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özçelik, S. (1992). "Ali Fuat Başgil". İçinde Diyanet İslam Ansiklopedisi, 5:128-130, İstanbul.
- Öztürk, K. (1995). Türk parlamento tarihi, TBMM-10. dönem 1954-1957 (C. II). Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Sâdî-i Şîrâzî (2018). Gülistan. Çev. ve Düz. Mehmet Kanar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Salahî, M. (1313). Kamus-ı Osmanî. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Şık, Aydın. (2019). "Bir Türk münevveri ve mütefekkeri Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil'e bakış". Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5: 63-78.
- Yalt, A.R. (1984). Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük. İstanbul: Serhat Yayınları.
- Zürcher, E.J. (1993). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- <https://ozhanoturk.com/2018/03/27/hamsin-yortusu-pentekost/>